

การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย

Development of Public Welfare Work with Herbal Medicines of Thai Monks

พระครูธรรมธรปิยะ ปิยชโน (ภุรีปรีชาเลิศ)¹ พระมหาไธ้ ธมฺมเมธี² และศิริโรจน์ นามเสนา³

Phrakrudhammadhon Piya Piyachano (Phuripreechalert),

PhramahaHai Dhammamedhi and Sirirote Namsena

Received: April 20, 2024

Revised: June 23, 2024

Accepted: September 02, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพงานสาธารณสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย 2) พัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย และ 3) นำเสนอการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยโดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก รวม 19 รูป/คน สันทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูป/คน สถิติที่ใช้เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาอธิบาย ผลการวิจัย พบว่า 1) งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในพระพุทธศาสนาได้ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชน ทั้งในรูปของนิทาน คำสอน และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากมาย เรื่องเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสนับสนุนการเข้าไปมีหน้าที่และบทบาทในสังคมของพระภิกษุสงฆ์ และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน 2) งานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย เป็นการจัดการให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่อง

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, email: piyaphooree@gmail.com

หนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ และ 3) การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย ด้านแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ที่จะเป็นแพทย์จะต้องมีความรู้ในเรื่องยารักษาโรคเป็นอย่างดี และใช้ยากับผู้ป่วยได้อย่างถูกต้อง ถูกโรคและถูกวิธีอีกด้วย ด้านจิตใจต้องมีการนำหลักการวิปัสสนากรรมฐานมาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยเพื่อยกระดับจิตใจให้เกิดปัญญาและสันติสุข ด้านสถานที่ต้องจัดห้องพยาบาลจัดระบบบำบัดสิ่งปฏิกูลภายในวัดให้เป็นระบบไม่ให้เกิดมลภาวะ มีความสัปปายะกับผู้มารักษา

คำสำคัญ: การพัฒนา, งานสาธารณสงเคราะห์, ยาสมุนไพร, พระสงฆ์ไทย

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the status of public welfare work using herbal medicines of Thai monks; 2) to develop public welfare work using herbal medicines of Thai monks; and 3) to present the development of public welfare work using herbal medicines of Thai monks. This was a qualitative research, field research. The key informants used in the research were in-depth interviews, totaling 19 people, and focus group discussions, totaling 9 persons. The statistics used for data analysis were descriptive content analysis. The research results found that 1) public welfare work in Buddhism had many stories related to welfare and community development, both in the form of stories, teachings, and records of events that occurred. These stories showed that Buddhism supported the involvement and roles of monks in society and honors actions that were for the benefit of the public; 2) the public welfare work of the Thai Sangha was the provision of various forms of welfare to the people who supported the temple, the temple's donors and female donors, or the general public. The temple was a part of society. The temple depended on the house and the house depended on the temple. The temple was the center of society. The monks were the people's spiritual refuge. When the people were in trouble with something, it was the temple's duty to provide assistance; and 3) the development of public welfare work using herbal medicines by Thai monks in terms of the treating physician, the physician must have a good

knowledge of medicines and be able to use the medicines correctly, appropriately, and in the right way for the patient. In terms of the mind, the principles of Vipassana must be applied to the patient to elevate the mind to wisdom and peace. In the aspect of the place, the nurse's room must be arranged and the waste treatment system in the temple must be systematic to prevent pollution and provide convenience to the patients.

Keywords: Development, Public Welfare Work, Herbal Medicine, Thai Monks

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ และเกื้อกูลแก่สัตว์โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังที่พระศาสดาทรงแสดงการบังเกิด ของเอก บุคคลไว้ใน อังคุตตรนิกาย เอกนิบาตความว่า “เอกบุคคฺล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้น เพื่อ เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ ความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เอกบุคคฺลนั้นคือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” (อง.เอกก. (ไทย) 20/309/40) จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงเปี่ยมไปด้วยพระ ปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณ ทรงประทานพระพุทธพจน์ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทายเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/41) นับได้ว่าเป็น ทฤษฎีแนวทางแห่งการสงเคราะห์ เวไนยสัตว์โลกที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีความปรารถนาให้ หมู่พระสงฆ์สาวกได้ถือเป็นแนวทาง ในการดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์แก่ชาวโลก ดังนั้น จึงนับได้ว่าเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งของพระสงฆ์ต้องให้การสงเคราะห์ประชาชนให้พ้นจากทุกข์ ยาก โดยวิธีการที่พระสงฆ์สอนยังไม่ได้ดับเล่าเรียนให้ได้ดับเล่าเรียน ชี้ลงให้เข้าใจในสิ่งที่ได้เล่า เรียนและบอกทางสวรรค์บอกทางอันพ้นจากทุกข์

งานด้านสาธารณสงเคราะห์ ถือเป็นหนึ่งในงานสำคัญของการปฏิรูปกิจการพระพุทธ ศาสนา เป็นงานที่มหาเถรสมาคมกำหนดให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือและพัฒนาสังคมเกิด ปัญหาไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย หรือปัญหาสังคมทั่ว ๆ ไป เช่น คนไร้ ที่พึ่ง ความเจ็บไข้ได้ป่วย อุบัติเหตุ เนื่องจากผู้คนในสังคมไทยทุกวันนี้ประสบกับสภาพปัญหาที่ หลากหลายอันเป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น และบรรดาคนที่ประสบกับปัญหาใน

การดำเนินชีวิตนั้น มักจะต้องการที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจ เพื่อประคับประคองหรือเยียวยาให้ผ่านพ้นจากสถานการณ์อันเลวร้ายหรืออย่าแค้นไปได้ สถาบันทางศาสนาซึ่งถือว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมจึงเป็นที่พึ่งหนึ่งของผู้ตกทุกข์ได้ยาก ในฐานะที่พระสงฆ์และวัดเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันศาสนาในสายตาของชาวพุทธ บทบาทและหน้าที่ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขจึงตกอยู่ในอำนาจหน้าที่ของพระไปด้วย โดยมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย กำหนดกรอบงานของการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาไว้ 6 ด้านคือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ 4) ด้านการสาธารณูปการ 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และเพิ่มเติมอีก 1 คือ การพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงงานการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านที่ 6 คือ งานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นหลัก (มหาเถรสมาคม, 2560)

รูปแบบของงานสาธารณสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนามีมานานแล้วและความหมายกว้างมาก ทั้งนี้หมายถึงการสงเคราะห์ทางวัตถุและการสงเคราะห์ทางจิตใจ (พุทธทาสภิกขุ, 2512) ดังนั้นงานสาธารณสงเคราะห์ ไม่จำเป็นต้องมีความหมายเพียงให้การช่วยเหลือแก่ใครเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้น ก็ถือเป็นการสงเคราะห์ในความหมายของพระพุทธศาสนาด้วย จากสภาพปัญหาของสังคมไทยดังกล่าวนี้ จึงส่งผลให้สถาบันสงฆ์ไทยซึ่งเป็นผู้มีบทบาท ภาระสำคัญและเป็นผู้มีส่วนต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดในสังคมไทยในเวลานี้ โดยให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ ตลอดจนในด้านต่าง ๆ เพราะกระแสสังคมและความต้องการพ้นจาก ความทุกข์ยากของคนในสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ล้วนแต่มีต้องการ และตั้งความหวังไว้กับสถาบันสงฆ์ที่จะมาช่วยเหลือเยียวยาสังคมเป็นอย่างมาก แต่ก็ต้องได้รับกับผิดหวังเสมอมาจนเกิดภาวะเสื่อมศรัทธาไม่เชื่อใจไว้วางใจต่อสถาบันสงฆ์จึงเกิดปัญหาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้เบื้องต้นเพราะสถาบันสงฆ์ไทยยังยึดรูปแบบการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์แบบเดิมซึ่งมีแต่ทรงกับทรุดเท่านั้น ไม่ได้มีการพัฒนารูปแบบการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ประชาชนในทุก ๆ ด้านให้ทันยุคทันสมัยและมีความชัดเจนเป็นรูปธรรมที่จับต้องและมีประสิทธิภาพจนประชาชนเชื่อถือได้ จนบางครั้งถูกถามจากสังคมว่าพระสงฆ์เอาแต่สุขสบายเอาเปรียบสังคม ไม่เหลียวแลทอดทิ้งประชาชนผู้ทุกข์ยาก บางที่เป็นผู้สร้างปัญหาทางสังคมเสียเอง ดังที่ปรากฏในเหตุการณ์ต่าง ๆ สร้างความเสื่อมเสียต่อวงการคณะสงฆ์ไทยมาก หากแต่ว่าสถาบันสงฆ์ยังคงประมาทไม่เห็นความสำคัญปล่อยปละละเลยไม่สนใจปัญหาทางสังคมสงเคราะห์ให้เป็นอย่างนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ในเชิงลบอย่างใหญ่หลวงจนยากที่จะแก้ไขได้ใน อนาคตกายภาพหน้าอย่างแน่นอน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิจัยงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในเรื่องสมุนไพรรของพระสงฆ์ไทยตามแนวพระพุทธศาสนาว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการสงเคราะห์ประชาชนด้านใดบ้าง และมีการพัฒนาเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพงานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรรของพระสงฆ์ไทย
2. เพื่อพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรรของพระสงฆ์ไทย
3. เพื่อนำเสนองานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรรของพระสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง การวิจัยนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนและวิธีการดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้ โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับได้
3. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้
 - 1) จัดเตรียมเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจงจำนวน รวมทั้งสิ้น 19 รูป/คน
 - 2) ส่งหนังสือเชิญบุคคลเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)
 - 3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำผลไปวิเคราะห์และสรุปข้อมูลการสัมภาษณ์
 - 4) สันทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรร 5 รูป แพทย์แผนไทย 4 คน
4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเก็บให้เป็นระบบระเบียบให้ความหมายกับข้อมูลจัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย

ผู้วิจัยเลือกใช้ “การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)” โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน คือ การค้นคว้าเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการนำไปวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพงานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรมหาพรหมของพระสงฆ์ไทย งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ในพระพุทธศาสนาได้ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชนทั้งในรูปของนิทาน คำสอน และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากมาย เรื่องเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสนับสนุนการเข้าไปมีหน้าที่และบทบาทในสังคมของพระภิกษุสงฆ์ และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน เช่น ในนิทานธรรมบทเรื่องที่ว่าถึงต้นกำเนิดของพระอินทร์หรือท้าวผกวนได้มีข้อความที่แสดงว่าการปรับปรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าหรือที่เรียกกันสมัยนี้ว่าการพัฒนาชุมชน และสังคมนั้นเป็นงานที่ได้กระทำมาตั้งแต่ในอดีต

2. การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรมหาพรหมของพระสงฆ์ไทย การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป คือ 2.1 การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล 2.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ 2.3 การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และ 2.4 การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ การสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาส จะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ยังเป็นกิจกรรมการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านหรือคน ส่วนมากหรือคนทั่วไป เช่น กิจกรรมอบรมการแพทย์แผนไทย กิจกรรมพัฒนาพื้นที่การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยในวัด

3. แนวทางการพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรมหาพรหมของพระสงฆ์ไทย ด้านผู้ทำการรักษา ผู้ที่จะเป็นแพทย์จะต้องมีความรู้ในเรื่องยารักษาโรคเป็นอย่างดี และใช้ยากับผู้ป่วยได้อย่างถูกต้อง ถูกโรคและถูกวิธีอีกด้วย ความรู้ในด้านเภสัชกรรมหรือยาสำหรับรักษาโรคมียับรับรองการรักษาจากกระทรวงสาธารณสุขประกอบด้วย 3.1 มีความรู้ด้านเภสัชวัตถุ คือ ความรู้เกี่ยวกับวัตถุนานาชนิดที่นำมาใช้ทำยาเพื่อใช้รักษาโรคและอาการไข้หรือสิ่งต่าง ๆ 3.2 มีความรู้ด้านสรรพคุณเภสัช คือ ความรู้จักสรรพคุณของยา ทั้งพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุว่ามีสรรพคุณรักษาโรคและใช้ประการใด 3.3 มีความรู้ด้านคณาเภสัช คือ ความรู้เกี่ยวกับพิภคยา คือการนำเอาตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างที่มีชื่อต่าง ๆ กันนำมารวมกันเข้า และ 3.4 มีความรู้ด้านเภสัชกรรม คือ ความรู้

เกี่ยวกับการปรุงยา ด้านสถานที่จัดห้องปฐมพยาบาลเป็นสัดส่วนให้กับผู้ป่วยที่มารักษาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการใช้รักษาผู้ป่วยตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็น รวมทั้งจัดสถานที่ปลูกพืชสมุนไพรไทยพร้อมดูแลรักษาให้เพียงพอและบริจาคมิให้ญาติโยมได้นำไปปลูกอย่างแพร่หลายในชุมชน พระสงฆ์ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรเขียนเป็นเอกสารทำการอบรมให้กับประชาชน ได้มีความรู้เบื้องต้นในการดูแลตนเองจากการเจ็บป่วยเป็นต้นแบบอย่างน้อยอำเภอละ 1 วัดก็ยังดี รวมทั้งจัดตั้งชมรมจิตอาสาการแพทย์แผนไทยได้มีสถานที่พบปะศึกษาเรียนรู้การแพทย์แผนไทยให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ด้านการพัฒนาจิตใจมีการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้กับผู้ป่วยที่มารักษาให้จิตใจเกิดความสงบเกิดสันติสุขพร้อมสู้กับโรคร้ายต่างๆอย่างเข้มแข็ง

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพงานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ในพระพุทธศาสนาได้ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชนทั้งในรูปของนิทาน คำสอน และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากมาย เรื่องเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสนับสนุนการเข้าไปมีหน้าที่และบทบาทในสังคมของพระภิกษุสงฆ์ และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน เช่นในนิทานธรรมบทเรื่องทีกล่าวถึงต้นกำเนิดของพระอินทร์หรือท้าวผกวนได้มีข้อความที่แสดงว่าการปรับปรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าหรือที่เรียกกันสมัยนี้ว่าการพัฒนาชุมชน และสังคมนั้นเป็นงานที่ได้กระทำมาตั้งแต่ในอดีต โดยพระอินทร์หรือที่เชื่อกันในคติทาง พระพุทธศาสนาว่าเป็นพระโพธิสัตว์ชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า ในสมัยที่เกิดเป็นมนุษย์ชื่อ มัชฌมานพ ได้นำผู้คนที่ยากจนต้องดิ้นด้วยการทำความสะอาดสถานที่ต่าง ๆ สร้างถนนหนทาง ศาลาที่พักคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ สร้างสะพานและสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์อื่นๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งบุญกุศลที่เกิดจากการทำงานดังกล่าว ได้ส่งผลให้มัชฌมานพและคนอื่น ๆ ได้ขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นการตอบแทนสอดคล้องกับงานวิจัยศึกษาในเรื่องพระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ของพระมหาจรรยา สุทธิญาณ (2543) พบว่า ข้อความในพระไตรปิฎกหลายแห่งระบุพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีสุขภาพดีมี พระชนมายุแปดสิบพรรษาสามารถทำงานเผยแผ่ศาสนาวันหนึ่งประมาณ 16-20 ชั่วโมงใคร ๆ ที่มาเฝ้าพระองค์มักจะกล่าวสรรเสริญหรือถามพระองค์ถึงเรื่องความมีอาพาธน้อยมีพระโรคเบาบาง ทรงพระกำลัง กระปรี้กระเปร่าทรงพระสำราญอยู่เสมอ

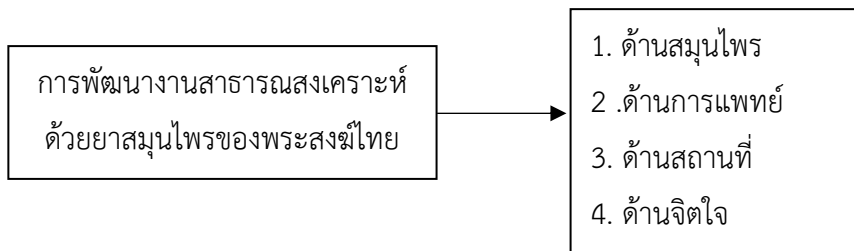
2. การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่สำคัญ แยกโดยลักษณะมี 4 ประการคือ 2.1 การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนจัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น 2.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่การช่วยเหลือ สนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณะประโยชน์ เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่ง อุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการ สงเคราะห์และอื่น ๆ 2.3 การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่การสร้างถนน ชุด ลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้และอื่น ๆ และ 2.4 การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และ น้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็ก กำพรวนและเด็กด้อยโอกาสหรือกระบวนการสงเคราะห์ ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้ สอดคล้องกับการสาธารณสงเคราะห์นั้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยสถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์ ของประทุม อังกูโรหิต (2553) พบว่า 1) พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการและบุคคลทั่วไปสนับสนุนการทำงาน สังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการ ทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการ ของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง 2) วัดทั้งหัววัด และเสถียรธรรมสถานมีจุดอ่อนจุดแข็งที่แตกต่างกัน แต่เผชิญปัญหาและ อุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน เช่น ด้านเงินทุนและบุคลากร ขณะที่เสถียรธรรมสถานได้รับความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระดับที่น่าพึงพอใจ ชาวบ้านมักมีทัศนคติว่างานสังคมสงเคราะห์ที่วัดทั้งหลายทำมิใช่ “กิจของสงฆ์” และ 3) การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพน่าจะเป็นการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับโดยการ สร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับรัฐและชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน และใช้สื่อช่วยในการเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น ที่สำคัญคือการสร้างความสมดุลระหว่างการดำเนินงานสังคม สงเคราะห์กับการเผยแผ่ธรรม นอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องมีความระมัดระวังด้านความประพฤติให้อยู่ ในกรอบของพระวินัยและจารีตประเพณีในขณะที่ปฏิบัติภารกิจให้การสงเคราะห์ประชาชน ในภาพรวมงานวิจัยนี้ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาในสังคมพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างสำหรับพระสงฆ์และวัดอื่น ๆ ที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้

3. แนวทางการพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย ด้านผู้ทำการรักษา ต้องมีความรู้ตามระบบการแพทย์ ที่ดูแลสุขภาพของผู้ป่วยในทุก ๆ ด้าน ไม่ได้มุ่งเน้นการรักษาผู้ป่วยเฉพาะโรค หรือตามอาการที่ปรากฏเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพพร้อม ๆ กัน การแพทย์แผนไทยเดิมเคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย ที่ได้สร้างสมจากการลองผิดลองถูกผสมผสานเข้ากับความรู้ทางการแพทย์ร่วมสมัย ซึ่งได้รับจากชาวต่างชาติที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาพร้อมกับองค์ความรู้ทางการแพทย์ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกแห่งพระพุทธศาสนา หล่อหลอมจนกลายเป็นระบบการแพทย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้านสถานที่จัดห้องปฐมพยาบาลเป็นสัดส่วนให้กับผู้ป่วยที่มารักษาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการใช้รักษาผู้ป่วยตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็น รวมทั้งจัดสถานที่ปลูกพืชสมุนไพรไทยพร้อมดูแลรักษาให้เพียงพอและบริจาคมิให้ญาติโยมได้นำไปปลูกอย่างแพร่หลายในชุมชน พระสงฆ์ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรเขียนเป็นเอกสารทำการอบรมให้กับประชาชนได้มีความรู้เบื้องต้นในการดูแลตนเองจากการเจ็บป่วยเป็นต้นแบบอย่างน้อยอำเภอละ 1 วัดก็ยังดี รวมทั้งจัดตั้งชมรมจิตอาสาการแพทย์แผนไทยให้มีสถานที่พบปะศึกษาเรียนรู้การแพทย์แผนไทยให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ด้านการพัฒนาจิตใจ มีการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้กับผู้ป่วยที่มารักษาให้จิตใจเกิดความสงบเกิดสันติสุขพร้อมสู้กับโรคร้ายต่าง ๆ อย่างเข้มแข็งทำให้สุขภาพของผู้ป่วยดีขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธตามหลักการแพทย์แผนไทย ของพิสันต์ สุขพูล (2566) พบว่า การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ความรู้เรื่องสุขภาวะ ความรู้เกี่ยวกับโรค การดูแลในพระพุทธศาสนาช่วงสุขภาวะปกติและเจ็บป่วย ได้แก่ การเสริมสร้างสุขภาวะ และการป้องกันโรค การบำบัด และการฟื้นฟูสมรรถภาพในภาวะเจ็บป่วย ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรื่องสุขภาวะ แบ่งออกได้ 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย จิต สังคม และปัญญา

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย ซึ่งผู้วิจัยได้อิงความรู้ดังแผนภาพที่แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย 4 ด ดังนี้



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย “การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย” พบว่า

1. ด้านสมุนไพรของพระสงฆ์ไทย สมุนไพรไทยเป็นภูมิปัญญาและทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนวัฒนธรรม รวมถึงเป็นรากฐานเกษตรกรรมที่มีคุณค่าของประเทศไทย ทั้งนี้ สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและสังคมไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการนำสมุไพรมาประกอบในอาหารคาวหวาน เป็นยารักษาโรคใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพ หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการเสริมความงาม ภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ได้รับการสั่งสม สืบทอด และพัฒนามาอย่างยาวนาน เนื่องจากประเทศไทยเป็นเขตร้อนชื้น มีพันธุ์พืชไม่น้อยกว่า 20,000 ชนิด ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นสมุนไพรกว่า 1,800 ชนิด

2. ด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของระบบการแพทย์ที่ได้มีการพัฒนาการใช้มาอย่างต่อเนื่องควบคู่มากับการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน และถือได้ว่าเป็นรูปแบบการรักษาเยียวยาหลักของระบบแพทย์พื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรในรูปแบบยาต้ม ยาฝน ยาตำรับ สมุนไพรที่ใช้เป็นยานั้นได้ผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้สมุนไพรมีสถานะมากกว่าสารออกฤทธิ์ทางยา แต่เป็นสื่อแห่งพลังอำนาจที่ทำให้หายจากความเจ็บป่วย แต่อย่างไรก็ดีภูมิปัญญาในการรักษาแบบพื้นบ้านจะต้องเลือกใช้รูปแบบให้เหมาะสมกับปัญหาสุขภาพของบุคคล โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและความน่าเชื่อถือของหมอพื้นบ้านผู้ทำการรักษา ในปัจจุบันการแพทย์พื้นบ้านได้รับการยอมรับว่าเป็นการแพทย์สาขาหนึ่งของการแพทย์ ตามพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พุทธศักราช 2556 นับว่ามีการพัฒนาการต่อยอดตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน

3. ด้านสถานที่ วัดหรือสถานพยาบาลต้องจัดห้องปฐมพยาบาลเป็นสัดส่วนให้กับผู้ป่วยที่มารักษาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการใช้รักษาผู้ป่วยตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็น รวมทั้งจัดสถานที่ปลูกพืชสมุนไพรไทยพร้อมดูแลรักษาให้เพียงพอและบริจาคเชิญชวนให้ญาติโยมได้

นำไปปลูกอย่างแพร่หลายในชุมชน พระสงฆ์ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรเขียนเป็นเอกสารทำการอบรมให้กับประชาชนได้มีความรู้เบื้องต้นในการดูแลตนเองจากการเจ็บป่วยเป็นต้นแบบอย่างน้อยอำเภอละ 1 วัดก็ยิ่งดี รวมทั้งจัดตั้งชมรมจิตอาสาการแพทย์แผนไทยได้มีสถานที่พบปะศึกษาเรียนรู้การแพทย์แผนไทยให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

4. ด้านการพัฒนาจิตใจ วัดหรือสถานพยาบาลต้องจัดห้องนั่งเล่นหรือห้องที่มีการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้กับผู้ป่วยที่มารักษาทำให้จิตใจเกิดความสงบเกิดสันติสุขพร้อมสู้กับโรคร้ายต่างๆ อย่างเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีนโยบายเรื่องยาสมุนไพรของพระสงฆ์ไทยอย่างเป็นรูปธรรม
2. องค์กรปกครองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องควรนำไปสื่อสารเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน
3. หน่วยงานเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรกำหนดงบประมาณและพัฒนาพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรให้มีคุณภาพ
4. วัดที่มีความพร้อมในการพัฒนางานสาธารณะสงเคราะห์ด้านยาสมุนไพรต้องมีเครือข่ายในการติดต่อประสานงาน
5. วัดที่มีพื้นที่เหลือควรจัดพื้นที่ปลูกสมุนไพรไทยให้มีคุณภาพพร้อมใช้ในการรักษาแบบจิตอาสา
6. องค์กรสงฆ์ควรจัดงบประมาณสนับสนุนงานสาธารณะสงเคราะห์ด้านยาสมุนไพรของพระสงฆ์ให้มีความพร้อมในการรักษา ดูแลต่อยอดให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ประทุม อังกูโรหิต. (2553). สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 18(3), 31-68.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. (2543). *พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม*. นนทบุรี : ประชาธรรม.

- พิสันต์ สุขพล. (2566). *วิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธตามหลักการแพทย์แผนไทย*. (ดุขฎฐิ
นิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2512). *พระบรมธรรม*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาเถรสมาคม. (2560). *มติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานแผนยุทธศาสตร์ในการ
ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (คปพ.)*. (อัดสำเนา)